

УДК 378.147:371.1

ББК 74.58(4 Укр)

Ірина Гуменюк

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри філології та методики початкової освіти,
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

**ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ЗАГАЛЬНОНАУКОВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ „УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА
ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)”**

Анотація. Стаття присвячена аналізу прагматичного потенціалу змістового наповнення дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)” щодо формування основ загальнонаукової компетенції студентів 2-3 курсів педагогічних спеціальностей. Розглянуто проблемні аспекти засвоєння практичного розділу курсу та можливості їх подолання шляхом організації самостійної роботи студентів.

Ключові слова: загальнонаукова компетенція, комунікативна компетенція, науково-дослідницька компетенція, інструментальна компетенція, професійне мовлення, фахова термінологія.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції динаміки вищої освіти диктують необхідність розвитку індивідуальності кожного студента із врахуванням особливостей його підготовки на різних рівнях в умовах переходу до багатоступеневої системи освіти, що відповідає вимогам реформування системи освіти і дозволяє найбільш повно розкрити її потенційні можливості. У цих умовах на перший план висувається проблема підвищення якості підготовки студента, здатного компетентно вирішувати завдання самоосвітньої діяльності, в основі якої – освітні компетенції, що трактуються як одержувані в процесі освіти знання, вміння в поєднанні з соціально важливими і професійно

значущими якостями особистості. А якщо ця особистість готується до формування майбутнього нації – до педагогічної діяльності, то важливість її вдосконалення потроюється.

Професійне мовлення педагога реалізується розмовним, офіційно-діловим і науковим стилями. Хоча більшість підручників з дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)” наповнені теоретичним і практичним матеріалом, що стосується переважно офіційно-ділового стилю. Такий підхід не забезпечує належного рівня фахової комунікативної компетентності студентів, оскільки вони не оволодівають науковим мовленням, відповідно у майбутньому зіткнуться з великими труднощами, коли виникне необхідність написання наукової статті, методичних рекомендацій, посібника чи дисертації, виступу на науковій конференції тощо. Низький рівень загальнонаукової компетенції значно звужує діяльність педагога, позбавляючи його можливості самореалізації у науковій сфері та професійного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів були предметом вивчення у працях Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, В. Бондаря, І. Зязюна, О. Савченко, Л. Хомич, І. Шапошнікової та інших науковців. Н. Головань, О. Горська, О. Іванова, В. Каліш досліджували мовленнєві вміння вчителя як показник його готовності до професійної діяльності. Однак питання формування основ загальнонаукової компетенції студентів педагогічних спеціальностей досі залишається відкритим. Усе вищесказане підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Метою нашої статті є дослідження прагматичного потенціалу дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)” у формуванні основ загальнонаукової компетенції студентів педагогічних спеціальностей (майбутніх учителів, методистів, науковців педагогічної сфери).

Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання конкретних **завдань:**

1) окреслити межі понять „загальнонаукова компетенція”, „науково-дослідницька компетенція”, „інструментальна компетенція”;

2) дослідити прагматичний потенціал дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)” у формуванні основ загальнонаукової компетенції студентів відповідно до чинної навчальної програми;

3) виокремити форми самостійної роботи, що сприяли б ефективнішому формуванню загальнонаукової компетенції студентів шляхом набуття практичного досвіду застосування отриманих знань.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Термін „загальнонаукова компетенція” трактується нами як здатність використовувати в пізнавальній і професійній діяльності базові знання з певної галузі; удосконалювати і розвивати свій інтелектуальний та загальнокультурний рівень, здобувати нові знання, використовуючи сучасні освітні та інформаційні технології.

Як структурні елементи цієї дефініції пропонуємо виокремити науково-дослідницьку та інструментальну компетенції, оскільки вони є основою здобуття нових знань у процесі освіти чи самоосвіти.

Науково-дослідницька компетенція демонструє розвиток основних інтелектуальних характеристик наукового стилю мислення та діяльності, здійснення внутрішньо-наукового та методологічного синтезу в навчальному процесі, оформлення результатів науково-дослідної роботи у вигляді понять, законів, теорій; встановлення міждисциплінарних зв'язків, генералізацію ідей.

Інструментальна компетенція передбачає здатність до використання у навчально-пізнавальній діяльності елементарних навичок роботи з текстовим матеріалом (першоджерела, навчально-методична література, законодавчі акти тощо), тобто навички роботи з інформацією з різних джерел; інтелектуально-логічні здібності; організаційні навички у навчальній діяльності: організація і планування навчальної роботи.

Назва „загальнонаукова” відображає універсальність цієї компетенції, вона є актуальною при вивченні всіх навчальних дисциплін у вищій школі. Загальнонаукова компетенція майбутнього фахівця-педагога виявляється в певних

показниках, основними з яких є: здатність орієнтуватися в різних видах діяльності; вміння використовувати засоби і способи діяльності: планування, проектування; досвід здійснення різних видів діяльності: пізнавальної, навчальної, ігрової, дослідницької та ін. Важливим є вміння побачити і сформулювати проблему, запропонувати варіанти її вирішення і вибрати найефективніший; готовність прийняти відповідальність за свій вибір; готовність до оцінної діяльності: вміння давати аргументовану оцінку різних поглядів і позицій; реально оцінювати свої можливості, у тому числі межі власної компетенції [2, с.49].

У чинній програмі навчальної дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)”, затвердженій Міністерством освіти і науки України для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (наказ №1150 від 21 грудня 2009 року зі змінами згідно наказу МОН №259 від 29.03.10 р.), формуванню науково-дослідницької компетенції студентів відведено третину матеріалу (третій змістовий модуль, що вивчається у 5 семестрі) [3].

Для вільного володіння усною та писемною формами професійного спілкування студенти повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології. Незважаючи на те, що студенти-третьокурсники вже мають досить вагому теоретичну базу знань з різних дисциплін, опанування особливостей наукового мовлення відбувається важко. Зокрема, теоретичний рівень знань з теми „Українська термінологія у професійному спілкуванні” значно випереджає формування вмінь та навиків використання фахової термінології у писемному та усному мовленні студентів. За принципом „від простого до складного” студенти повинні спочатку навчитися розпізнавати в наукових текстах загальнонаукові, міжгалузеві та вузькогалузеві терміни, визначати способи їх творення, використовувати у процесі виконання практичних завдань наявні фахові термінологічні словники, у тому числі й електронні, розуміти семантику термінологічної лексики, поступово вводячи її у своє мовлення. Як підсумкову

форму самостійної роботи з названої теми ми пропонуємо складання словника фахової термінології студентами кожної спеціальності [1]. Спостереження показують, що такий вид діяльності дає можливість практично закріпити одержані знання про принципи нормування, кодифікації та стандартизації термінів, сприяє кращому запам'ятовуванню лексичних одиниць, вдосконалюючи професійне мовлення майбутніх учителів.

Серед труднощів, які доводиться долати під час опрацювання матеріалу цієї теми, можна виділити: 1) нерозуміння студентами значень іншомовних слів-термінів; 2) невміння підібрати український відповідник до терміна іншомовного походження; 3) відсутність навиків диференціації української та іншомовної термінології; 4) використання у мовленні ненормативних термінів-кальок з російської мови, наприклад: *приймати до уваги доводи оратора, надзадача педагога, учбова дисципліна*; 5) сплутування значень термінів-паронімів, наприклад: *дискваліфікація, декваліфікація; дискримінація, дискредитація; категорійний, категоричний; стимуляція, симуляція*; 6) невміння працювати з термінами, які змінюють своє значення залежно від сфери використання: *акт, адаптація, активний, корінь*; 7) нерозрізнення значення омонімів (риторичних термінів і загальнонавчаних слів чи термінів інших галузей): *еліпс, синтез, експозиція, екскурсія, період, усмішка* тощо; 8) неправильне вживання термінологічних форм у родовому відмінку однини (закінчення –а(-я), -у(-ю)).

Варто зазначити, що рівень оволодіння фаховою термінологією безпосередньо впливає на засвоєння студентами наступної теми змістового модуля – „Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні”. Показниками засвоєння цього матеріалу є: розуміння особливості наукового тексту і професійного наукового викладу думки, використання відповідних мовних засобів у наукових текстах, вміння і навиків організації власної розумової діяльності (складання плану, написання тез, конспектування), анотування і реферування наукових текстів, засвоєння основних правил бібліографічного опису джерел та оформлення покликань, написання рецензії та відгуку,

опанування різних видів оформлення результатів наукової діяльності, зокрема підготовка до написання курсової, бакалаврської чи дипломної робіт. Важливим компонентом загальнонаукової компетенції, на нашу думку, є засвоєння і дотримання норм наукового етикету. Очевидно, що наведений матеріал найбільше спрямований на формування інструментальної компетенції майбутнього педагога, зокрема таких її показників, як вміння працювати з інформацією різних джерел походження (періодичні видання, першоджерела, законодавчі акти, електронні ресурси), навички планування та організації своєї навчальної діяльності (складання плану роботи, її рубрикація, конспектування, реферування тощо).

Як підсумкову форму самостійної роботи до цієї теми ми пропонуємо написання наукової статті на тему курсової роботи [1]. Результати практичного досвіду роботи у вищому навчальному закладі засвідчують, що такий вид діяльності є ефективним, незважаючи на рівень складності, оскільки дає студентам можливість практично застосувати набуті знання і об'єктивно висвітлює всі недоліки та недопрацювання. Серед зафіксованих нами помилок найчисельнішими є такі: 1) використання лексики, не властивої науковому стилю мовлення, зокрема зайвих оцінних словосполучень, вставних слів, експресивно забарвленої лексики, художніх означень тощо; 2) відсутність плавного логічного переходу між абзацами та частинами наукової роботи; 3) використання надто поширених складних речень, які ускладнюють розуміння змісту написаного; 4) відсутність або нечітке виокремлення висновків; 5) неправильне оформлення покликань та перецитувань; 6) невміння виділити мету та завдання дослідження; 7) вживання слів-кальок з російської мови: *ведуча організація, я рахую що, у відповідності до, приймати участь* тощо; 8) термінологічна „бідність”; 9) плеоназм: *потенційні можливості, бачити своїми власними очима, передовий авангард, свій власний вибір, спільна співпраця, вільна вакансія* та ін. 10) розбіжність траєкторій теми та змісту дослідження. Для подолання названих

труднощів нами розроблена система вправ, спрямована на поетапне усунення кожного конкретного недоліку і закріплення цих навиків у наступних завданнях.

Найважчою у прагматичному аспекті, на нашу думку, є третя тема „Переклад і редагування наукових текстів”, оскільки вона акумулює в собі інформацію з попередніх тем, ускладнюючи її перекладом з російської мови. Необхідно зазначити, що під час перекладу українською мовою наукових текстів автори досить часто неправильно добирають українські еквіваленти загальноживаних лексем російської мови, перекладають дослівно усталені словосполучення, а постійне тиражування одних і тих же помилок у наукових текстах призводить до розхитування мовної норми. Зокрема, студенти часто неправильно перекладають мовні кліше (*другими словами – інакше кажучи, в основном – здебільшого*), прийменникові конструкції з прийменником *по* та орудним відмінком без прийменника (*по недорозумінню – через непорозуміння, по другому адресу – на іншу адресу*), активні дієприкметники теперішнього часу (*разрушающий – руйнівний, желающий – охочий*). Ці та інші недоліки перекладу потребують аналізу та систематизації з метою їх усунення в студентській практичній діяльності. Для цього ми пропонуємо студентам підсумкову самостійну роботу у вигляді перекладу та редагування фахового наукового тексту з подальшим резюмуванням зроблених помилок [1]. Це дає можливість узагальнити найпоширеніші недоліки, систематизувати їх, донести до всіх студентів правильні варіанти.

Отже, у процесі вивчення третього змістового модуля дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)” студенти виконують три вагомні види самостійної роботи (по одній до кожної теми), які дають можливість викладачеві проводити ефективний моніторинг рівня сформованості науково-дослідницької та інструментальної компетенцій студентів і відповідно до цього корегувати власну педагогічну діяльність.

Оскільки у контексті компетентнісного підходу зміст компетенції можна представити формулою:

Компетенція = завдання + вміння + навички + досвід діяльності,

то структура практичної частини змістового модуля повинна відповідати наведеним доданкам (сформульовані педагогом завдання формують вміння і відточують навички, для чого необхідно створити умови отримання досвіду діяльності у вигляді самостійної роботи).

Таким чином, у процесі дослідження виділено перелік елементів загальнонаукової компетенції, які формуються у майбутнього фахівця педагогічного профілю під час вивчення дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)”. Зокрема, до основних належать: базові загальнонавчальні навички, які забезпечують ефективність навчання у вищій школі; компетенція щодо роботи з інформацією; мислительні навички, елементи науково-дослідницької діяльності. Формування загальнонаукової компетенції здійснюється в процесі вирішення практичних і дослідницьких завдань, спрямованих на інтеграцію отриманого раніше досвіду та придбання нового в процесі спільної діяльності з викладачем або під його керівництвом. Залучення студентів до самостійної практичної роботи сприяє підвищенню якості навчання, формуванню адекватної самооцінки, посиленню професійної спрямованості, підвищенню відповідальності за результати своєї праці.

Список використаних джерел

1. Гуменюк І.М., Білавич Г.В. Українська мова (за професійним спрямуванням): Навчально-методичний посібник. Змістовий модуль 3. – Вид. 2-ге, випр. і доп. / І.М. Гуменюк, Г.В. Білавич. – Івано-Франківськ: ПП „ТУР-ІНТЕЛЕКТ”, 2013. – 208 с.

2. Касярум С.О. Формування загальнонаукових компетенцій студентів як складових природничо-наукової компетенції / С.О. Касярум // Вісник Черкаського університету. Серія „Педагогічні науки”. – 2012. – № 12 (225). – С. 49.

3. Навчальна програма дисципліни „Українська мова (за професійним спрямуванням)”. Додаток № 2 до Наказу Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2009 року № 1150. – <http://monweb3.airweb.ua>

4. Юрійчук Н. Форми організації навчальної діяльності студентів з курсу „Українська мова за професійним спрямуванням” / Наталія Юрійчук // Українська мова і література в школі. – 2011. – № 5. – С. 29-33.

***Аннотація.** Стаття посвячена аналізу прагматического потенціала содержательного наполнения дисциплины „Украинский язык (по профессиональное направление)” по формированию основ общенаучной компетенции студентов 2-3 курсов педагогических специальностей. Рассмотрены проблемные аспекты усвоения практического раздела курса и возможности их преодоления путем организации самостоятельной работы студентов.*

***Ключевые слова:** общенаучная компетенция, коммуникативная компетенция, научно-исследовательская компетенция, инструментальная компетенция, профессиональная речь, профессиональная терминология.*

***Summary.** The article focuses on the analysis of the pragmatic potential of the content matter in the university subject “The Ukrainian Language (a professional approach)” in view of forming the basics of general scientific competence in students of the third and fourth years of study in the pedagogical universities. The problematic aspects of mastering a practical part of the course and ways of their overcoming via the organization of the individual study of the students have been analyzed.*

***Key words:** general scientific competence, communicative competence, research competence, instrumental competence, professional speech, professional terminology.*